

A KÍGYÓTÓL A VÉTEKADATBÁZISIG

KALMÁR ZOLTÁN

A Z ÉLET ÉRTELMEÉT firtató filozófusok érdeklődése gyakran fordul a „Hogyan éljünk?” kérdése, az erkölcsi jó lehetségessége, mi több, győzelme felé. A hatalom, a hírnév, a siker, a vagyon ígézetében, szenvedélyeink kaotikus vonzásában azonban *nap mint nap* mindannyian szembesülünk a bűn kísértésével. Saját életünk helyességeivel, a jó választásával és megvalósításával kapcsolatos kérdések azonban főként olyan szituációkban foglalkoztatnak bennünket, amikor kifejezetten jót akarunk, végül mégis valami rossz sül ki belőle.

A bűnmegértésnek több szintje lehetséges. Másképp határozza meg a bűn fogalmát a filozófus, a jogalkotó vagy az intézményesített regulák elvárásait is figyelembe vevő vallásos ember, másként nyilatkozik meg a bűn kifejezés hallatán a gyakorlati szemlélet, a lépcsőházi igazságérzet. A nyugati kultúra embere a bűnről alkotott fogalmát időtlen érvényű képekbe tömörítette, a bűn láttató erejű metaforákban öltött expresszív kifejezésformákat. A kígyó és a pokol fogalmában, illetve Júdás személyében koncentrált módon, mintegy felnagyítva fejeződik ki, kel életre a bűn eszméje. Mindazonáltal a művészek számára is reményteljesebb vállalkozásnak bizonyult a pokol, a bűnbeesés, a júdási árulás megrendítő, jelenidejűen drámai ábrázolása, mint a jó képzetéhez társuló fogalmak felemelő megjelenítése.

De mit is sugallnak a bűnről ezek a jelképek *korunkban*, amikor a rossz sokak szemében akár jónak is tűnhet, amikor a bűnből akár erényt is kovácsolhatunk? Mít jelent *ma* számunkra a *kígyó*, hogyan viszonyulunk *Júdáshoz*, miként jelenik meg a *pokol* képze? Miként értelmeződnek *ma* a bennük foglalt tartalmak? Mennyiben tér el korunk felfogása attól, amit a visszaemlékezés mechanizmusa, a több évezredes hagyomány és evidencia juttatott érvényre és hozott a hívő ember számára tapintható közelségbe?

A nyugati kultúrában élő kortárs gondolkodók merőben más nézőpontból szentelnek részletező figyelmet a bűn eszméjét kifejező régi képeknek, más fénytörésben, másféle szűrőn át látják ezeket, így gondolatkísérleteiket a teológusok, a vallási vezetők fejcsoválása vagy szűrős tekintete követheti.

A KÍGYÓ FELMENTÉSE

A kígyóval kezdődött az egész. Nyugati kultúránk egyik eredettörténetének *hagyományos* értelmezése szerint a *kígyó inspirálta* döntés révén az ember megszabadul addigi kizárólagos természeti mivoltától és időbeli, esetleges

létezővé válik. A bűnbeesés története a zuhanást, a bukást tárja elénk, egy metafizikai világdráma tanúi vagyunk.

A középkori képzőművészeti remekműveken a gonosz kígyó képében férkőzik közelünkbe. A bűn és egyben az okosság (Mt. 10; 16) jelképeként is értelmezett kígyó hol a tudás fájára tekeredve, hol pedig szájában a tudás fájáról származó almával tűnik fel. A kígyó korbácsolja fel bennünk az érdeklődést, az ő közbenjárásának köszönhetően „fakult meg” az ember nevű létező. A kígyó kifejezés hallatán az embernek meg kell telnie keserűséggel és bűntudattal. A bűntudat pedig megkívánja tőlünk, hogy hadat üzenjünk önmagunknak, vagyis megjelenik a saját képével viaskodó ember.

A jeles német filozófus, Rüdiger Safranski sajátos elemzésével elhitheti, hogy szinte karnyújtásnyira állt az eseményektől. Bölceletileg igényes, méltányolható koncepciója a bűnbeesés egykori szép logikáját kitágítja, a hajdan példaként szolgáló kommentárokat, magyarázatokat kiszabadítja zártságukból: átjárhatóvá, levegőssé, transzparenssé teszi a történetet. „Ebben a tilalomban az a különös, hogy mint ma mondanánk, pragmatikus *önellentmondást* tartalmaz. A tilalom teremti meg a tudást, amelyet megtilt. A tudás tiltott fájával az a helyzet, mint azzal a figyelmeztető táblával, amelyre ez van írva: »Ezt a figyelmeztetést kérjük nem figyelembe venni!« Ezzel a figyelmeztetéssel szemben *mindenképp »vétséget« követ el* az ember, mert ha figyelembe veszi, többé nem teheti meg, hogy nem veszi figyelembe. A jó és rossz tudásának tiltott fájára ugyanez vonatkozik: azáltal, hogy ez a tiltott fa az összes többi fa között áll, az ember *már részesült* a jó és rossz tudásában. Tudja mindenesetre, hogy rossz, ha eszik a tudás e fájáról. Tehát még mielőtt evett volna a jó és rossz tudásának fájáról, a tilalom máris besorolta jó és rossz megkülönböztetésébe. Ha egy élet netán jón és rosszon túli – olyan ártatlan, hogy még nem tud semmit erről a megkülönböztetésről –, ha egy ilyen élet netán paradicsomi, akkor paradicsomi ártatlanságát az ember nem csupán akkor veszítette el, mikor evett a tudás fájáról, hanem *már amikor ezt megtiltották* neki. Azáltal, hogy Isten rábízta az emberre, elfogadja-e a tilalmat vagy megszegi, a szabadsággal ajándékozta meg.”¹

A bűnbeesés – hangsúlyozza Safranski – tulajdonképpen már a tiltott gyümölcs elfogyasztását megelőzően, az isteni tiltással kezdetét vette. Ám a bűnbeesési történet kapcsán, mivel a szabadság lehetősége megadatott, az ember szempontjából nem beszélhetünk egyértelműen gyászos kudarcról, torokszorító bukásról vagy tragikus vereségről. Emberlétünk legnagyobb értékeként éppen a szabadságot, szabad akaratunkat jelöljük meg. Ekkor

¹ Safranski: *A Gonosz avagy a szabadság drámája*. Bp., Európa. 1999. 22-23.o. Kiemelés a szerzőtől. (szerk.)

válik az ember valóságos földlakóvá, beléptünk a kockázatok világába:² tudjuk, hogy már nem tudhatjuk pontosan mi vár ránk, mi fog történni velünk, de minden terhet magunknak kell viselnünk. Az esemény tehát nemcsak azért fontos, mert az öntudatlanság nyilvánvalósága feltárulásának pillanatát közvetíti, illetve hogy tudása által mintegy a teremtés-aktus részesévé válik az ember, hanem azért is, mert ettől kezdve az embernek nemcsak sorsa van, hanem élete is. Reflektálnunk kell saját léthelyzetünkre, öntetszélgeéseinkre és öngyötrésünkre, bizonyosságainkra és bizonytalanságainkra. Látjuk és látatjuk önmagunkat, kettősségeink vonatkozásában könyörtelen számvetésekre kényszerülünk. Az esemény, amely az ember önállóságát és a világ felé való kinyílását jelzi, nem drámai megállást, hanem erőteljes nekilendülést eredményez. Ettől kezdve azonban a személyiségen múlik, hogy miként veszíti el vagy találja meg önmagát, hogy a körülmények rabjának vagy kezdeményezőnek érzi magát a világban.

Az ősrégi történet, amely az ember származásának, kilétének rejtélyét hordozza, és amelytől a filozófiai tekintet sem tud elszabadulni, egyértelműen jelzi a kibontakozó dráma irányát. Az ember az individuális élet pillanatában ördögi karaktert is ölt azáltal, hogy *kíváncsi* válik. Elveszíti elfogadó, belenyugvó attitűdjét és nyughatatlan lesz, a rejtélyek nyomába szegődik. Ezentúl a világ, az élet megfejtésére, leleplezésére, sőt, megváltoztatására törekszik. Ebben az értelemben az a bizonyos alma táplálóként került az ember asztalára.

Az azonosság édeni világa megbomlott, az embert a keresés kényszere, ha tetszik, a megismerés kalandja vezérli, amelyet a megértés bölcsessége koronázhat. Ettől fogva minden ismeret újabb titok felé vezet. Mostmár önmagunkra sem lehetünk tekintettel ebben az ördögi folyamatban: az embernek kutatnia kell, hogy ő maga mire hivatott, mi a rendeltetése, miféle én rejtőzik az én maszkja mögött. Az ismeretlen ostromlása közepette előbb-utóbb még Isten létére is rá kell kérdeznie, s kiderülhet az is, hogy tulajdonképpen isten nem is mint isten foglalkoztatja, Isten iránt elsősorban mint *ismeretlen* iránt mutat érdeklődést.

A bűnre való nyitottságunkat, vagyis az ismeretlen iránti csillapíthatatlan kíváncsiságunkat, megismerési szenvedélyünket generációról generációra továbbörökítjük, így minden nemzedéknek folyamatosan át kell élnie a Paradicsomból való kiűzetés élményét. De éppen ez a minden ellenállást legyűrni képes emberi lendület és lobogás teszi számunkra emlékezetessé a Genézis könyvének elején álló elbeszélést.

² „Számára a szabadság csak esélye, de nem garanciája a sikernek. Kudarcot is vallhat az élet – a szabadság miatt. Az emberi szabadság ára éppen a kudarcnak ez a lehetősége.” Im. 25. o.

A bibliai történet hangsúlyosan kezeli, részletesen elbeszéli az Úr szigorú büntetését, amit a férfirra és nőre kimért. Amikor az ember bűnén és az Isten által kiszabott büntetés igazságosságán törjük a fejünket, a kígyó enyhe büntetésén, a büntetés arányosságán is el kell gondolkodnunk. Míg a parancs megszegésére csábító kígyó az isteni büntetés nyomán „csupán” a végtagjait veszítette el, csúszómászóvá lett, araszol, addig az isteni parancsot megszegő ember folyamatosan verejtékezik és halálmegértéssel küszködik.

A kígyóról azonban mindjárt másként elmélkedünk, ha Safranski okfejtése nyomán belátjuk, hogy a bűnbeesés nem hárítható egyértelműen (és kizárólagosan) az emberre, még kevésbé a kígyóra. Az elhangzó isteni felszólítást, a felemelt mutatóujjat követően a kígyó színre lépését már jelentéktelen, teatrális epizódnak, statisztaszerepnek is tekinthetjük. „Hiszen az eredendő bűn, a jó és a rossz megkülönböztetésének szörnyű vétke már elkövetetett, vagyis a kígyó monológjának legfeljebb Éva fogyókúrája szempontjából lehetett némi jelentősége. Jelentéktelen hablatyolásért büntetni pedig nem egy igazságos Istenhez illő cselekedet. Éppen ezért, melegen ajánlom az Úristennek, hogy ismét gondolja át ezt az egész bűnbeesés-ügyet. Józanul mérlegelje a kígyó szerepét, s amennyiben belátja, hogy Safranskinak van igaza, tehát magában a parancsban volt a hiba, nagyon kérem, adja vissza a szerencsétlen állatnak az igazságtalanul elvett végtagokat. Ja, és még valami: nekünk meg, ha mást nem, legalább a halhatatlanságot.”³

JÚDÁS MEGDICSŐÜLÉSE

Minden korban létezik áruulás. Két évezreddel ezelőtt Brutus elárulta Caesart, Júdás elárulta Jézust, s ha folytatnánk a felsorolást, a *történelmi* áruulások listája pillanatok alatt könyvterjedelmű névtárrá kerekedne, nem is szólva a mindennapokat átszövő intrikákról. Júdás áruulásában azonban van valami lidérces és monumentális, valami egyedülálló, ami máig nyugtalan-ságot ébreszt a történet hallatán.

Júdásra, aki a posztédeni világ legjelentősebb eseményénél serénykedik, a keresztény évszázadok mindig is apostolként tekintettek, áruuló magatartása ellenére sem tartották méltatlannak az apostol elnevezésre, neve soha nem is került le az apostollistáról. Ez érthető is, hiszen a tanítványi kör más tagjairól sem mondható el, hogy makulátlanok voltak, gondoljunk csak Péterre, aki háromszor is megtagadta Mesterét. Mindazonáltal Iskarióti Júdást a középkori festők vörös hajjal, sárga színű köpenyben ábrázoltak, utalva ezzel ki-rekesztettségére, bűnének súlyosságára. Eddig cselekedetét úgy ítélték meg,

³ Sebők Zoltán: *Élősködő kultúra*. Pozsony, Kalligram. 2003. 29-30. o.

hogy amit tett, jobbik énje ellenére tette, a tettétől meghasonlott Júdás pedig az árulásért kapott harminc ezüstpénzt eldobta, majd felakasztotta magát.

Júdás neve hallatán újra meg újra elgondolkodhatunk a krisztusi megváltás lehetősége és lehetetlensége, szükségessége vagy szükségtelensége kérdésén, miként azon is, hogy a magunk ereje által úrrá tudunk-e lenni az általunk összehordott szemétdombon.

Walter Jens *A Júdás-ügy* című kisregényében megbolygatja a Júdás személyére rakódott vastag porréteget, kényes helyzetét újra vizsgálódás tárgyává teszi. A Júdás-ügy felülvizsgálatra, maga a kiközösített Júdás pedig rehabilitációra szorul, Júdás boldoggá avatásának be kell következnie.

„Köszönet Júdásnak! Ő volt, aki megtette, amit meg kellett tenni! Ő volt, aki akarta azt, ami Isten akarata volt. Valakinek meg *kell*t tennie – és erre Júdás vállalkozott. Ő volt, aki tudta, hogy embernek kell kiszolgáltatnia Jézust: ember szükségeltetett hozzá, nem Isten! Ember, aki kész volt merénylővé válni – tettestárrsá gyilkosságban, és árulóvá, hogy egyszer s mindenkorra bizonyítsa, milyen mélyre képes alászállni az ember, aki, hogy teljességgel önmaga legyen, semmi merénylettől vissza nem riad – legkevésbé az Isten elleni merénylettől. Ezt bebizonyítandó kapta Júdás megbízatását: s mint-hogy betöltötte azt, végrehajtójává lett az isteni tervnek – éspedig a maga akaratából. Szabad akaratából.”⁴

Jens kisregényében Júdás alakjának értelmezése már nem a jól bevált dramaturgia alapján történik, ti., hogy valakinek bizonyos értelemben itt is opponálnia kell a „főhóst”, miként a koramodern, alapvetően más élethelyzetből építkező, pikareszk jellegű történetekben (Cervantes *Don Quijoté*-je, Molière *Don Juan*ja).

Júdás tettének megítélésekor Walter Jens szerint arra a kérdésre kell választ kapnunk, hogy *milyen szándék* vezérli Júdást. Valóban alantas szándékok húzódnak-e meg a júdási cselekedet mögött, ahogyan eddig feltételeztük? Létezik-e olyan szituáció, amikor az árulás bűne is igazolható, sőt, az áruló dicsőségére válik?

Az *Evangeliumok* nem szólnak Júdás céljáról. Ezt a kis zugot a jeles argentin író, Jorge Luis Borges is felfedezte, és számos ötlettel töltötte ki. A *Három Júdás-változatban* (1944) a kapzsiságot, mint kézenfekvő magyarázatot eleve kizárja. Eljátszik azzal a (később Jens által kifejtett és továbbvitt) gondolattal, hogy a tanítvány árulása „előre elrendelt cselekedet volt, megvan a maga titokzatos helye a megváltás menetében ... Júdás volt az egyetlen az apostolok közül, aki megérezte Jézus titkos istenségét és rettentő tervét.”⁵

⁴ Walter Jens: *A Júdás-ügy*. Bp., Ulpius-ház. 2003. 9-10. o.

⁵ Borges: *Három Júdás-változat*. In: *Jorge Luis Borges válogatott művei* I. kötet. Bp., Európa. 1998. 151. o. Borges könnyen cáfolhatóan tartja ezt az állítást: „Jézusnak ... nem volt szüksége emberre az emberiség megváltásához.” (152. o.)

Borges-hez azonban közelebb áll a *lelki aszkézis*, a végletekig fokozott lemondás magyarázata. Elmés gondolatmenetben tárja elénk a jót és a boldogságot kizárólag Isten számára fenntartó Júdást, amint tudatosan kiszámította a bűnök leghitványabbika, az árulás elkövetését. „A házasságtörésben van valami gyöngédség és önfeláldozás; a gyilkosságban bátorság; a szentségtörésben és az istenkáromlásban bizonyos sátáni fény. Júdás nem engedte, hogy akármilyen erény is beszennyezze ezt a két bűnét: a bizalommal való visszaélést (János 12, 6) és az árulást. Roppant alázatossággal járt el, méltatlannak érezte magát arra, hogy jó legyen.”⁶

Walter Jens viszont az előbbi utat választja. Arra hivatkozva emeli ki Júdást a megvetettek közül, hogy Júdás tetteivel *hozza akart járulni* a megváltás magasztos művéhez. Júdás azáltal, hogy kiszolgáltatta a főpapoknak Jézust, tevékeny részt vállal abban, hogy a kereszténység kitüntetett fontosságú eseménye bekövetkezzék, hogy Jézus Krisztus önként vállalt szenvedésével és halálával megválthassa a világot. Tehát *önnön felismerése és elhatározása* révén Júdás *közvetlenül* nyitotta meg az utat a keresztáldozathoz, ami által a szeretetet, az önzetlenséget és a megbocsátást megtestesítő Krisztus reményt ad a bűnös emberiségnek.

Jens értelmezése Júdást üdvtörténeti szereppel ruhazza fel, tettét kitüntetett mozzanatként állítja elénk, a Mester és Júdás viszonyát pedig ellentmondásmentessé nemesíti. Az állítólagos árulóra a kisregénybeli Bertold B. ferences rendi atya boldoggá avatási indítványa szerint valójában mint a Jézushoz mindhalálig *hű* tanítványra és az emberiségért önmagát feláldozó egyik *vértanúra* kell tekintenünk. „Ne feledjük: Jeruzsálemben *két* férfi lógott a fán. *Két* áldozat volt. *Vérmező* és a Koponyák helye egymáshoz tartozik.”⁷

KLÍMAVÁLTOZÁS A POKOLBAN

A bűn következményeként ránk váró kárhozat szimbolikáját kibontó középkori víziók a pokol minden megjelenítésén hangsúlyoztak valami hátorzongatót, a test és a lélek megtöretésére rendszerint éjszakai jelenet formájában került sor. A keresztény évszázadok dualista világszemlélete az

⁶ Borges: Három Júdás-változat. In: *Jorge Luis Borges válogatott művei* I. kötet. Ik. 152-153. o. Borges még ennél is merészebb, az *Evangéliumoktól* teljesen elrugaszkodott gondolatkísérlettel lepi meg a Nyájas Olvasót a harmadik változatban: „Isten hús-vér ember lett, de ember az aljasságig, a megvetésig és a mélységekig. Hogy megváltson bennünket, a történelem kusza hálóját szövő sorsok *akármelyikét* választhatta volna. Lehetett volna Nagy Sándor vagy Püthagorasz, Rurik vagy Jézus; de a legalantasabb sorsot választotta: Júdás lett.” Ik. 155. o.

⁷ Walter Jens: *A Júdás-ügy*. Ik. 103. o.

eminens semmitmondásával, pompás unalmával együtt is káprázatos helyként felfogott Paradicsom ellentétét látta a kénes gőzök poklában.

Dantéről, aki végigvezeti olvasóit az infernó különböző bugyrain, a pokol természetes közegén, azt rebesgették a kortárs veronaiak, hogy ő maga személyesen is megfordult a pokolban. („*Eccore l'nom ch'è stato all' inferno!*”) Az ép elmével pokolra szálló, a pokol *terhének* megjelenítését magára vállaló Dante nem felejtí el megmutatni a pokolban lévő kárhozott lelkek szenvedését, vergődését, a poklot uraló nyomasztó sötétséget és vigasztalhatatlan zártságot. Dante pokla *többrétegű*, s ha útítársául szegődünk hozzá, a tornácra indulunk, majd egyre mélyebbre haladunk a pokol bugyraiban, míg végül eljutunk a pokol *fenekére*. Mivel az emberek az idő tájt sem szoktak a pokolba önként menni, a nemes firenzei saját elvei tükrében *maga jelölte ki*, és juttatta pokolra a kárhozatra éretteket.

A pokolbéli fájdalmat és szenvedést a németalföldi festő, Hieronymus Bosch (1450–1516) sem csak jelzés szintjén ábrázolja. Triptichonján, az édenkert és a pokol világát megjelenítő *Gyönyörök kertjén* expresszív díszlet-elemekkel dolgozik, úgy érzékelteti a kínokat, hogy a látvány a zsigerekig hatoljon. A pokol birodalmába leereszkedő és az alvilági utazásból a felvilágra visszatérő Dante és Bosch engedtek a túlzások kísértésének, poklaik visszataszítóak. A feszültségteli, felkavaró jelenetek tükrében rémülten szemléljük magunkat. „Az emberi szadizmus általános és változhatatlan hajlamának legszébb bizonyítéka a pokol, úgy, ahogy az emberek feltalálták, minden vallásban, különösen a keresztény képzelet világában. A pokol, ahol a »gonoszok« örökké főnek és sülnek, az idők végéig, bűnökért, melyeket az időben követtek el, s melyek következményei, ha még oly szörnyűségesek is, az időben enyésznek el. De a büntetés, a kénkö, szurok, forró olaj: örök. S a »jó lelkek«, a középkori képeken, a pokol tornácának korlátján átkönyökölve elégedett mosollyal bámulják a mélyben fűvő és sínylódó »rossz lelkek«-et... Ez a keresztény igazságszolgáltatás a szadizmus metafizikai távlata.”⁸

A büntől való megváltás lehetőségét *önmaga* számára fenntartó modern ember világában a pokol mai víziói merőben másféle asszociációkat gerjetnek, mint a középkori pokol-képek. Ha a pokolra gondolunk, egyrészt számolnunk kell azzal, hogy a mai ember a hagyományos elképzeléshez képest hajlamos *áthelyezni és megszemélyesíteni* azt.

A poklot a halál elé hozzuk és evilági-történeti életünk részeként, itt a Földön éljük meg. Gondoljunk csak az előző évszázadban a világháborúk, a nyomor, az éhínség poklára, a diktatúrák fogaskerekei közé szorult emberre! A Történelem gondoskodott arról, hogy az ember már életében kipróbálja a pokol minden bugyrát, tekintet nélkül arra, hogy valóban rászolgált-e a büntetésre.

⁸ Márai Sándor: *Napló 1943-1944*. Bp., Akadémiai/Helikon. é.n. 61. o.

Békésebb, nyugalmasabb időkben a túlvilágról átköltöztetett pokolra akár egy-egy embertársunk személyében is rálelhetünk. „Van még egy köre a pokolnak, melyet Dante elfelejtett megírni: mikor nem lehet az ember soha teljesen egyedül.”⁹ De létezik még egy köre a pokolnak, amit Márai felejtett el megírni, amikor ti. a pokol már nem kívülről fenyeget, hanem belülről jön. Amikor a poklot saját magunkban ismerjük fel: amikor maga vagyunk a pokol.

Másrészt nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a szemléletbeli változást sem, ami a pokol „minőségi” megítélésében bekövetkezett. Amennyiben még hiszünk a halálunk után ránk váró, pokolnak nevezett *valamiben*, azt vagy *átmeneti* állapotként fogjuk fel, az *ideiglenesség* képzetével közelítünk hozzá, vagy úgy gondolunk rá, mint ami otthonosságot, megnyugvást kínál. Ma már nem fenyeget a pokol, nem rettegünk tőle, az ördögtelenített pokol már nemcsak hogy nem teher számunkra, korunk embere kifejezetten jól érzi magát benne. A pokol az, amiben jól elvagyunk. Hogy a pokol mai képzetén medítálva jó nyomon járunk, arról Márai egyik naplóbejegyzése árulkodik. Alvilági utazásunk immár *nappali, festői* tájon időzünk. Márai étellel, délszaki színekkel, nedvdús vegetációval, a túlérétség, a fanyarság kábulatával tölti meg a poklot, és a buja tobzódás színhelyeként mutatja be. Ebben a sajátos környezetben van valami lucskos, mámoros, áporodott, ám mégsem a romlottság levegője ez. A bensőséges atmoszféra dominál, az életteli hangsúlyok a meghatározóak. „Augusztusi délelőtt Gardonéban. D’Annunzio kertjéből jövök le a tópartra ... A tóparton füledt és illatos hőség, mint egy virágházban, ahol mesterséges hőben nevelnek és tenyésztenek déltengeri szigetekről, az Egyenlítő tájáról nagyvárosokba plántált növényeket, hűsevő virágokat és óriási tavirózsákat. Minden falja, zabálja itt a hőt és a fényt, szomjasan és remegő étvággal, tikkadt szomjúsággal: az olajfák, a kak-tuszok, a part sziklái között vadon tenyésző, rikító virágok. Mintha az alvilág melegházába nyitottam volna be, szórakozottan. Ez a párás, szagos hőség mindent elernyeszt s a kék illatát lehelik a kövek és a föld is. Ilyen lehetett a Paradicsomkert illata, egy perccel a bűnbeesés után. A Bűn úgy párázik a földből, mintha valami édes és jó is lenne a másik parton, ahol már nem virul az Erény.”¹⁰

Ha tehát van pokol, az mentes a drámai szituációktól, a velőtrázó kínoktól, a verejtékező szenvedésektől. Akár kellemesnek is mondható a pokolbeli élet. „Néha elmerengek az önkéntes száműzetésem – medítál az idős Bergmant megjelenítő irodalmi alak, Johann –, és arra gondolok, hogy már meghaltam

⁹ Márai Sándor: *Napló 1943-1944*. Ik. 76. o. Vö: Jean-Paul Sartre híressé vált tézisést: „A pokol a másik ember.”

¹⁰ Im. 17. o.

és a Pokolban vagyok, csak nem tudok róla. És *jól megy a sorom. Semmi okom panasznra.*¹¹

A pokol korunkra nemcsak megszelídült, létezése – mondhatnánk – teljesen feleslegessé és okafogyottá is vált. A bűnök társadalmi eredetéről kialakult számos modern elmélet banalizálja a gonoszt, koncepcióikat az az elképzelés határozza meg, miszerint a gonosz ember gonoszságában a társadalom meghatározó szerepet játszik. A bűnösséget így szinte leválasztjuk az egyes emberről, felmentjük őt a bűnösség alól: bűnössége nemcsak az ő bűnössége, sőt, lehet, hogy nem hogy nem bűnös, hanem kifejezetten áldozat.

A technikai-technológiai fejlődés, a komputer-hálózatok kiépülése pedig lehetővé teszi számunkra, hogy a magát a bűnt is *virtuális* létezőként, elektronikus adatként kezeljük, egy virtuális tóba merítsük, így megszabadulhatunk a pokol képzetének még a kísértésétől is. „A Microsoft Corporation bejelentette: még ebben az évben kibocsátja az Isten legújabb verzióját – olvashattuk Steve Mendes híradását, még 1998-ban. Az új termék, a Microsoft Mindenható nemcsak elérhetőbbé teszi Istent a felhasználók számára, de – barátságos kezelőfelülete révén – meg is könnyíti a vele való kommunikációt. A program korábbi változataival kompatibilis új verziót hasznos kiegészítő programokkal látták el, ilyen például a Dinamikus Megváltás, az Imavarázsló vagy a beépített Vétékadatbázis – ez utóbbiban bűneit tárolhatja a felhasználó.”

Bűnök márpedig léteznek...

¹¹ Ingmar Bergman: *Sarabande*. Bp., Európa. 2003. 25. o. Kiemelés a szerzőtől. (szerk.)